

Baş Assambleya

Altmış birinci sessiya

Kün tertibiniň 68-ci maddesi

Baş Assambleyanıň çıqarğan qararı

[esas komitetlerge teslim etüvsiz (A/61/L.67 ve Add.1)]

61/295. Birleşken Milletler Teşkilâtınıň temel halqlarınıň haq-huquqları haqqında beyannamesi

Baş Assambleya,

İnsan haq-huquqları Keleşiniň temel halqlarınıň haq-huquqları haqqında Birleşken Milletler Teşkilâtı Beyannamesiniň metnini qabul etken 29 İyün 2006 tarihli 1/2 kararında (1) yer alğan Keleşiniň tevsiyesini diqqatqa alaraq,

İleride Beyanname hususunda aqıl tanışmaq maqsadınan onıň baqılmasını ve onıň haqqında karar qabul etilmesini soňrağa biraqıp, Baş Assambleya'niň 61-ci sessiyası bitmezden evvel bu protseduralarınıň bitirilmesi qararlaştırılğan 20 Dekabr 2006 tarihli 61/178 kararını delil olaraq köstererek,

İşbu qararınıň ilâvesinde yer alğan temel halqlarınıň haq-huquqları hususındaki Birleşken Milletler Teşkilâtınıň Beyannamesini qabul ete.

107-ci umumiy toplaşuv,

13 Sentâbr 2007

İlâve

Birleşken Milletler Teşkilâtınıň temel halqlarınıň haq-huquqları haqqında beyannamesi

Baş Assambleya,

Birleşken Milletler Teşkilâtı Nizamnamesiniň printsip ve maqsatlarına ve devletniň Nizamname mucibi üstüne alğan mecburiyetlerini gönüllü olaraq yerine ketirmek mecburiyetinde olması printsipine köre hareket ederek,

Temel halqlarınıň başqa halqlarğa nisbeten musaviy olmalarına ve aynı vaqıtta bütün halqlarınıň bir-birinden farqlı olmağa, bu özleriniň özgün sifatında tanıлмаğa ve sayılмаğa haqqını tasdiq ederek,

Bunıñnen birge bütün halqlarınıň medeniyeti ve medeniy zenginliklerine öz hissesini qoşqanlarını ve insanlıqniň umumiy mirasını meydana ketirgenlerini tasdiq ederek,

Milliy alâmetke, ırq, din, etnik ve medeniy farqlılığına köre bir halqlarını ve insanlarını başqalarından üstün tutqan, ya da bu üstünlükni tasdiq etken çeşit doktrinalarınıň, siyasetler ve tatbiqatlarınıň mahiyetince ırqçı, ilim baqımından esassız, huquq baqımından keçersiz, ahlâqça ayıp, içtimaiy baqımdan adaletsiz olğanlarını tasdiq ederek,

Temel halqların öz haq-huquqlarından faydalanğanda her türlü diskriminatsiyadan qorçalanması kerekligini tasdiq eterek,

Temel halqların mustemleke halına ketirilgenleri, topraqтан, tabiiy zenginliklerden mahrum etilgenleri neticesinde öz menfaatlari ve ihtiyaclari mucibi inkişaf etmek haqqından faydalanalmağanlari için tarihiy adaletsizliklerniñ qurbanlari olğanlarına tasalanaraq,

Temel halqların siyasiy, iqtisadiy ve içtimaiy quruluşlarına, medeniyetine, diniy anânelerine, tarihi ve felsefesine esaslanğan huquqlarınıñ, bilhassa olarnıñ öz topraqlarına, ülkelerine ve tabiiy zenginliklerine nisbeten ayrılmaz haq-huquqlarınıñ hürmet etilmesi ve rağbetlendirilmesi zaruretini qabul eterek,

Devletlerden yapıłğan muqavelelerde, uzlaşmalarda ve başqa konstruktiv muqavelelerde qayd etilgen temel halqlar haq-huquqlarınıñ hürmet etilmesi ve rağbetlendirilmesi kerekligini qabul eterek,

Temel halqların ne yerde olmasın, özlerine nisbeten diskriminatsiya ve zulumnıñ her türlü şekillerine soñ bermek maqsadinen siyasiy, iqtisadiy ve medeniy inkişafı oğrunda öz küçlerini birleştirgenlerini büyük memnuniyetnen qayd eterek,

Temel halqlar tarafından olarnıñ özlerinden, topraqların, ülkelerinen, tabiiy baylıqların bağli vaqialarını kontrol etüvleri olarnıñ institutlarınıñ, medeniyet ve anâneleriniñ saqlanması ve ilerilemesine, hem de olarnıñ özleriniñ menfaatlari ve ihtiyaclari mucibi inkişaf etmelerine çalışacağına emin olaraq,

Temel halqların bilgilerini, medeniyetlerini ve anâneviy tatbiqatlarını hürmet etüvniñ muntazam ve adaletli inkişafqa ve tabiatnıñ keregince qorçalanılmasına çalışacağını qabul eterek,

Temel halqlar yaşağan topluluqlarını ve ülkeleriniñ silâhsızlandırılmasınıñ tıñlıqqa, iqtisadiy ve içtimaiy teraqiyatqa, dünyadaki milletlerniñ ve halqlarınıñ bir-birini añlav ve özara dostluq munasebetleriniñ inkişafına qoşqan hissesini qayd eterek,

Temel halqlarğa mensüp qorantalarını ve topluluqlarınıñ öz balalarını bala haq-huquqlari mucibi terbiyelemeleri, oğretmeleri ve olarnıñ seadetleri için birlikte mesüliyet taşuv haqlarını qabul eterek,

Devletler ve temel halqlar arasında yapıłğan muqavelelerde, uzlaşmalarda ve başqa konstruktiv muqavelelerde pekitilgen huquqlarınıñ bazı hallarda alemniñ qayğıruvına lâiyiq olup, onıñ mesüliyet obyektiniñ sıfatında halqara karakter taşığanlarını hesapqa alaraq,

Muqavelelerniñ, uzlaşuvlarını ve başqa konstruktiv muqaveleler ve munasebetlerniñ temel halqların olar yaşağan devletler arasında daa qaviy ortaqlıqnı inkişafına hizmet etkenini hesapqa alaraq,

Birleşken Milletler Teşkilâtı Nizamnamesi, İqtisadiy, içtimaiy ve medeniy huquqlar haqqında halqara pakt (2) ve siyasiy ve vatandaşlıq huquqlari haqqında halqara pakt (2), hem de Viyana beyannamesi ve Hareket etüv programması (3)

bütün halqların öz muqadderatını özləri çəzuv huquqının esaslandırıcı ehemmiyetini tasdiqlaylar ve bunun esasında o halqlar özlərini siyasiy statuslarını belgiley bilgenlerini ve özlərini iqtisadiy, içtimaiy ve medeni inkişaflarını serbest surette ömürge keçire bilgenlerini qayd eterek,

Mezkur Beyannamenin hiç bir maddesi her hangi bir halqın halqara huquq mucibi öz muqadderatını özləri çəzmek huququnu red etüv için qullanılamaycağını hatırlataraq,

Temel halqların mezkur Beyanname mucibi haq-huquqlarını tanımağa, devlet ve temel halqlar arasında adalet, demokratiya, insan huquqına sayğı, diskriminatsiyasızlıq ve namuslılıq printsiplerine esaslangan emekdaşlıq munasebetlerini inkişafına yardım etecetine emin olaraq,

Devletlerni halqara muqaveleler boyunca temel halqlarğa nisbeten öz mecburiyetlerini, cümleden insan haq-huquqları hususındaki muqavelelerni effektiv surette yerine ketirmelerini icap ettirerek,

Birleşken Milletler Teşkilâtı'nın temel halqların haq-huquqlarını teşviq etüv ve qorçalavda muhim ve izçen rol oynamağa mecbur olmasını urğulayaraq,

İşbu Beyanname temel halqların haq-huquqları ve serbestliklerini tanuv, rağbetlendirüv ve qorçalav için ve Birleşken Milletler Teşkilâtı sistemasının bu sahağa ait faaliyetini inkişafı için daha bir muhim adım olğanını tahmin eterek,

Temel halqlarğa mensüp insanların devletler huquqında tanılğan her hangi bir insan haqqından hiç bir türlü diskriminatsiyağa oğratılmayıp faydalana bilmelerini, ve temel halqların olarnın keçinmeleri, eyihallılığı ve her taraflı inkişafı için oldıqça gerekli olğan kollektiv haq-huquqlarına sahip olmalarını qabul eterek ve tasdiqlayaraq,

Temel halqların vaziyeti çeşitli bölgelerde ve memleketlerde farklı olğanından ötrü regional ve milliy hususiyetlerini ve çeşitli tarihiy, medeniy anânelerini diqqatqa alınması kerekligini qabul eterek,

Birleşken Milletler Teşkilâtının temel halqlar haq-huquqları hususunda işbu Beyannamesini ortaqlıq ve qarşılıqlı sayğı ruhunda kütülmesi zarur olğan bir etalon sıfatında tantanalı surette beyan ete:

1-ci madde

Temel halqlar Birleşken Milletler Teşkilâtının Nizamnamesinde, İnsan haq-huquqları boyunca umumiy beyannamede (4) ve halqara huquqın insan haq-huquqlarına dair qararlarında qabul etilgen insannın bütün haq-huquqlarından ve esas serbestliklerinden kollektiv ve individual şekilde faydalana bileler.

2-ci madde

Temel halqlarğa mensüp şahslar ve temel halqların özləri başqa halqlarnen ve şahslarnen teñ haqlı ve hür olmaq, öz haq-huquqlarından faydalanuv ceryanında diskriminatsiyanın her çeşitinden, bilhassa olarnın temel aslı ve özgünlüğünden sebep yüz bergen diskriminatsiyadan serbest olmaq huquqına maliktirler.

3-ci madde

Temel halqlar öz muqadderatını özleri çəzuv huquqına sahiptirler. Olar bu huquqqa esaslanaraq özleriniñ siyasiy statusını belgiley bileler ve özleriniñ iqtisadiy, içtimaiy ve medeni inkişafını kerçekleştire bileler.

4-ci madde

Temel halqlar öz muqadderatını özleri çəzuv huquqını kerçekleştirir ekenler, olarnıñ içki ve mahalliy meselelerini ve muhtar vazifelerini finansirlev vastaları ve yollarına dair meseleleri çəzuv yolında mustaqillik ya da öz-özünü idare etuv huquqına sahiptirler.

5-ci madde

Temel halqlar devletniñ siyasiy, iqtisadiy, içtimaiy hayatında iştirak etuv huquqını kerçekleştirmek istegenleri taqdirde bu huquqni kerçekleştire bileler ve aynı vaqıtta olar özleriniñ siyasiy, iqtisadiy, içtimaiy ve medeni institutlarını saqlamaq ve pekitmek huquqına maliktirler.

6-cı madde

Temel halqqa mensüp her bir insanıñ vatandaşlıqqa haqqı bardır.

7-ci madde

1. Temel halqlarğa mensüp şahslarnıñ yaşavğa, cismaniy ve ruhiy toqunılmazlıqqa, serbestlikke ve şahsiy tehlikesizlikke haqları bardır.

2. Temel halqlar serbestlik, tıncılıq, tehlikesizlik şaraitinde özgün halqlar sıfatında yaşamaq kollektiv huquqına sahip olaraq genotsidniñ her hangi bir hareketine ya da zorlavniñ başqa türlü çeşitine, şu cümleden bir milletke mensüp balaları başqa milletke avuştıruv kibi hareketlerge oğratılmamalılar.

8 –ci madde

1. Temel halqlar ve olarğa mensüp şahslar zoraki assimilâtsiyağa ya da olarnıñ medeniyetini yoq etmek maqsadınen yapılğan hareketlerge oğratılmamaq haqqına sahiptirler.

2. Devletler aşağıdakilerniñ ögünü aluv ve huquqiy cihetten qorçalavniñ effektiv mehanizmlerini temin etmeliler:

a) Halqlarnı olarnıñ bir-bütünlüğinden, medeni degerlerinden ya da etnik özgünlüğünden mahrum etmek maqsadınen yapılğan her hangi hareketke ya da aqıbeti aynı şu ola bilecek faaliyetlerge ait her hareketke qarşı;

b) Olarnı öz topraqlarından, ülkelerinden ve tabiiy baylıqlarından mahrum etmek maqsadınen yapılğan ve aqıbeti aynı şu ola bilecek her bir hareketke qarşı,

c) Olarnıñ her hangi bir haq-huquqını taptamaq ve bozmaq maqsadınen yapılğan ve neticesinde bunu közde tutaraq ehalini yaşağan yerinden başqa yerge mecburiy surette köçürvniñ her çeşit şekline qarşı,

d) Zoraki assimilâtsiya ve integratsiyanıñ her hangi şekline qarşı,

e) Olarğa qarşı ırqiy ve etnik diskriminatsiyanı rağbetlendirüv ya da qozğav maqsadinen yapılğan teşviqatnıñ her hangi şekline qarşı.

9-cı madde

Temel halqlar ve olarğa mensüp şahslar temel topluluqqa ya da halqqa işbu topluluqnıñ ya da halqnıñ anâneleri ve adetleri mucibi mensüp olmaq haqqına sahiptirler. Bu haqtan faydalanuv diskriminatsiyanıñ hiç bir şekline sebep ola bilmez.

10-cı madde

Temel halqlar öz topraqlarından ya da ülkelerinden cebren çıkarıla bilmezler. Temel halqlarnı, olarnıñ serbest şekilde ve kün evvelden añlı surette razılıqları olmadan yaşağan yerlerinden başqa yerge hiç bir türlü köçürilmemeliler. Yalñız olarğa ketirilgen zararnı adaletli surette ödemesi ve, imkânı olğanda, temel halqlarnıñ öz yerlerine kerı qaytarılması közge alınıp añlaşma yapılğanı taqdirde böyle hareketler yapıla bilir.

11-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ anâneneleri ve adetlerini kütme ve yañıdan tiklemek huquqına sahiptirler. Bunı olar mimariy ve tarihiy obyektler, maddiy medeniyet abideleri, resimler, adetler, tehnologiyalar, tasviriy ve ameliy sanat ve edebiyat kibi medeniyetleriniñ evvelki, bugünkü ve ilerideki ifadelenüv şekillerini saqlamaq ve qorçalamaq huquqına malikler dep añlamalı.

2. Devletler temel halqlarnen birlikte olarnıñ serbest şekilde ve kün evvelden añlaşılğan añlı serbest razılığısız, ya da olarnıñ qanunlarına, anânelerine ve adetlerine zıt olaraq zornen tutıp alınğan medeniy, intellektual, diniy mülkiyeti hususunda işlep çıkarılğan ve restitutsiyanı da qavrap alğan huquqiy qorçalav vastalarını effektiv mehanizmler yardımınen temin etmeliler.

12-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ ruhiy ve diniy anânelerini, adetlerini ve merasimlerini kütme, ileriletmek ve kelecük nesillerge yetiştirmek huquqına; özleri için muhim diniy ve medeniy ehemmiyetke malik yerlerni yabancılarnıñ qarışmalarısız saqlamaq, qorçalamaq ve ziyaret etmek huquqına; merasimleriniñ kütülmesi için kerek olğan şeylerni qullanmaq ve olülerini vatanlarında cıymaq huquqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqlarnıñ merasimleri kütülgen yerlerni, merhumlarınıñ qabirlerini ziyaret etüvni ya da temel halqlarnen birlikte işlep çıkılğan adaletli, transparent ve ameliy mehanizmler esasında olarnı vatanlarına qaytarmaq imkânını yaratmağa tırışmalılar.

13-ci madde

1. Temel halqlar öz tarihını, tilini, ağız yaratıcılığını, felsefesini, yazıları ve edebiyatını ğayrıdan tiklemek, qullanmaq, ileriletmek ve kelecük nesillerge yetiştirmek huquqına hem de cemiyetlerge, yerlerge ve şahslarğa öz adlarını bermek ve olarnı saqlamaq huquqına sahiptirler.

2. Devletler bu huquqniñ qorçalanmasını temin eter, hem de temel halqlarnıñ siyasiy, idariy, adliy ceryanlarda iştirak eterken, ne olayatqanını olar añlaya bilmeleri ve olarnı da añlamaları için olarnı tercimenen ya da başqa qullanuv vastalarinen temin etüvniñ aqiqiy tedbirlerini ömürge keçirmeliler.

14-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ ogretüv ve ders berüv medeniyetine uyğun surette ana tilinde tahsil sistemasını ve oquv yurtlarını meydanğa ketirmek ve kontrol etmek huquqına sahiptirler.

2. Temel halqlarğa mensüp şahslar, hususan balalar, diskriminatsiyağa oğratılmadan bütün seviyede ve şekildeki devlet tahsilini körmek huquqına sahiptirler.

3. Devletler temel halqlarnen birlikte temel halqlarğa mensüp şahslarnıñ, bilhassa balalarnıñ, şu cümleden öz topluluqları tışında yaşağanlarnıñ da, imkân olğanı taqdirde, medeniy anâneleri hesapqa alınaraq, öz ana tillerinde tahsil elde etmeleri için ameliy tedbirlerini ömürge keçirmeliler.

15-ci madde

1. Temel halqlarnıñ öz şahsiy menligine, medeniyetleriniñ çeşitligine, öz anânelerine, öz tarihi ve arzu-isteklerine haqları bar ki, olarnıñ bu haqqı umumtahsil ve içtimaiy informatsiya sahasında keregi kibi aks olunmaq borclı.

2. Devletler temel halqlar ile aqıl tanışuv ve emekdaşlıq yapuv sayesinde hurafatlarnen küreşüv, diskriminatsiyanı yoq etüv ve temel halqlar ve cemiyetniñ başqa tabaqaları arasında tolerantlıqını, eyi munasebetlerni inkişaf ettirüv için tesirli tedbirlerini ömürge keçirmeliler.

16-cı madde

1. Temel halqlar öz ana tillerinde özleriniñ kütleliy informatsiya vastalarını meydanğa ketirmek ve hiç bir türlü diskriminatsiyağa oğratılmayıp, temel halqlarnıñ himayesinde olmağan bütün informatsiya vastalarından faydalanmaq huquqına sahiptirler.

2. Devletler devletniñ informatsiya vastalarında temel halqlarnıñ medeniyet çeşitliginiñ keregince aks olunmasını temin etmek için qattı çareler körmeliler. Devletler fikirlerniñ serbest ifadelenmesini temin etmek için kütleliy informatsiya vastalarında temel halqlarnıñ medeniyet çeşitliginiñ keregi kibi aks olunmasını rağbetlendirmeliler.

17-ci madde

1. Temel halqlarğa mensüp şahslar ve temel halqlarnıñ özleri halqara ve devlet içi emek huquqı mucibi belgilengen huquqlarnıñ hepsini ömürde tatbiq etmek huquqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqlarnen aqıl tanışuv ve emekdaşlıq sayesinde temel halqlarnıñ balalarını iqtisadiy istismardan qorçalav için hem de olarnıñ hususiy çetinliklerini ve tahsilniñ olarnıñ imkânlarını kenişletüvde büyük ehemmiyeti

olğanını diqqatqa alaraq, balanıñ oquvına, sağlığına ya da onıñ cismaniy, ruhiy, intellektual, ahlâqiy hem de içtimaiy inkişafına zarar ketire bilgen her hangi hızmetni eda etüvden qorçalamaq için qattı çareler körmeliler.

3. Temel halqlarğa mensüp şahslar iş şartları, hususan işnen temin olunuv ve aylıqları cihetinden diskriminatsiyağa oğratılmamalılar.

18-ci madde

Temel halqlarınıñ öz protseduraları mucibi saylanğan temsilcileri vastasinen özleriniñ menfaatları ve haq-huquqlarinen bağlı meseleler boyunca qararlar qabul etüvde iştirak etmege hem de özleriniñ direktiv muessiselerini saqlamağa ve ileriletmege haq-huquqları bardır.

19-cı madde

Devletler temel halqlarınıñ menfaatlarına toquna bilecek nasıldır bir qanun ya da idariy bir tedbir qabul olunmaz ve yerine ketirilmez evvel başta temel halqlarınıñ kün evvelden uzlaşılğan serbest ve şuurlı razılığına irişmek maqsadinen olarınıñ temsiliy institutlarinen aqıl tanışılar ve emekdaşlıq yaparlar.

20-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ siyasiy, iqtisadiy ve içtimaiy sistema ve institutlarını saqlamaq ve inkişaf ettirmek, keçinmelerini ve ilerilemelerini temin etici vastalarını kefaletli qullanmaq, anâneviy ve başqa türlü iqtisadiy faaliyetlennen serbest oğraşmaq huquqına sahiptirler.

2. Keçinüvni ve ilerilevni temin etici vastalardan mahrum etilgen temel halqlar adaletli huquqiy qorçalanuv huquqına sahiptirler.

21-ci madde

1. Temel halqlar öz yaşayışlarınıñ içtimaiy ve siyasiy şartını, şu cümleden işnen temin olunuv, professional ve tehnikiy hazırlıq ve yañı zenaat elde etüv, mesken, sanatoriy, sağlıq saqlav ve içtimaiy yardım teminini hiç bir diskriminatsiyasız yahşılaştırıv huquqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqlarınıñ yaşayışınıñ içtimaiy ve iqtisadiy şartını toqtamadan eyileştirüv için qattı çareler körmeli ve, kerek olsa, mahsus tedbirler ömürge keçirmeliler. Qartlarınıñ, qadınlarnıñ, yaşlarnıñ, balalarnıñ ve zayıflarnıñ haq-huquqları ve aelhusus ihtiyaclarına konkret diqqat ayrılmalı.

22-ci madde

1. İşbu Beyanname ömürge keçirilgende, temel halqlarğa mensüp ihtiyaclarınıñ, qadınlarnıñ, yaşlarnıñ, balalarnıñ ve zayıflarnıñ haq-huquqları ve hususiy ihtiyaclarına konkret diqqat ayrılır.

2. Devletler temel halqlarinen birlikte temel halqlarğa mensüp qadınlar ve balalarnıñ cebir ve diskriminatsiyanıñ bütün şekillerinden qorçalanmaları ve kefaletlerden faydalanmaları için çareler körmeliler.

23. madde

Temel halqlar özleriniñ inkişafı maqsadında zarur prioritetlerini ve strategiyalarını belgilemek huquqına sahiptirler. Temel halqlar hususan sağıq saqlavnen, meskennen bağı ve başqa içtimaiy ve iqtisadiy programlarını işlep çıkaruvda ve belgilevde faal iştirak etmek ve bu programlarını özleriniñ institutları yardımnen ömürge keçirmek haqqına sahiptirler.

24-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ anâneviy tibbiyatını, tedaviylev ameliyatını saqlamaq, bu baqımdan ehemmiyetli ilâc osümlüklerini, hayvanlarını ve minerallarını saqlamaq huquqına malikler. Temel halqlarğa mensüp şahslar diskriminatsiyağa oğratılmadan içtimaiy ve tibbiy yardımñ bütün çeşitlerinden faydalana bilirlir.

2. Temel halqlarğa mensüp şahslarñ cismaniy ve ruhiy sağıq sahalarında irişilgen eñ yüksek seviyelerden faydalanmağa teñ haq-huquqları bardır. Devletler bu huquqñ kettikçe hep ömürge keçirilmesi için bütün çarelerini körmeliler.

25-ci madde

Temel halqlar anâneviy olaraq olarñ mülkü olğan, ya da olar başqaca işğal etken ve ya qullanğan topraqlar, suvlar, deñiz yalısı boyundaki suvlar, hem de başqa tabiiy baylıqlar, özleriniñ hususiy ruhiy bağı tutmaq ve pekitmek ve bu hususta kelesek nesiller aldında büyük mesüliyet taşımak haqqına sahiptirler.

26-cı madde

1. Temel halqlarñ evvel-ezelden olarñ mülkü olğan, ya da olar başqaca işğal etken, qullanğan ya da elge keçirgen topraqlarğa ve tabiiy baylıqlarğa haq-huquqları bardır.

2. Temel halqlar olar tarafından anâneviy olaraq qullanılıp, faydalanılıp kelingen topraqlarğa, tabiiy baylıqlarğa sahip olmaq, olarñ qullanmaq ve kontrol etmek haqqına sahiptirler.

3. Devletler böyle topraqlarñ, ülkelerniñ, resurslarñ huquq cihetinden tanılmasını ve qorçalanmasını temin etmeliler. Böyle tanıluv temel halqlarñ adetlerine, anânelerine ve topraq mülkiyeti sistemalarına sayğı kösterüvnen kerçekleştirilir.

27-ci madde

Devletler temel halqlarñ qanunlarını, anânelerini, adetlerini ve topraq mülkiyeti sistemalarını keregi kibi tanıyaraq ve qabul eterek, temel halqlar birlikte anâneviy olaraq olarñ mülkü olğan, ya da olar başqaca işğal etken ve ya qullanğan topraqlarğa, tabiiy baylıqlarğa temel halqlarñ huquqı tanılmasınıñ ve huquqiy tasdiqınıñ adaletli, mustaqil, bitaraf, açıq ve transparent ceryanını teşkil eterler ve kerçekleştirirler. Temel halqlarñ bu ceryanda iştirak etmege haq-huquqları bardır.

28-ci madde

1. Temel halqların anâneviy olaraq oların mülkü olğan, ya da olar başqaca işğal etken ve ya qullanğan topraqların, tabiiy baylıqların evvelden uzlaşılğan serbest ve ańlı razılıǵı olmayıp musadere etilgeni, içtimaiyleştirilgeni, işğal etilgeni ya da olarǵa zarar ketirilgeni için restitutsiyanı içine ala bilgen vastalarǵa ya da, bunıñ imkânı olmaǵanda, adaletli ve gerekli kölemde ödev yapılmasına haq-huquqları bardır.

2. Temel halqların birlikte gönüllü olaraq başqa türlü ańlaşmaǵa irişilmegeni taqdirde, böyle ödev keyfiyet, ölçü ve huquqiy status baqımından teń kelgen degerli topraqlar, ülkeler ve tabiiy baylıqlar sıfatında ya da paranen ödelir.

29-cı madde

1. Temel halqların mülkü olğan topraqlar ve tabiiy baylıqların istisal etici qabiliyetini ve özleri yaşağan tabiiy muhitni saqlamaǵa ve qorçalamaǵa oların haq-huquqları bardır. Devletler böyle saqlav ve qorçalavnı hiç bir diskriminatsiyasız temin etmek maqsadınen temel halqlar için yardım programmalarını işlep çıqarmalı ve ömürge keçirmeliler.

2. Devletler temel halqların evvelden uzlaşılğan serbest ve şuurlı razılıǵısız oların topraqlarında ya da ülkelerinde tehlikeli ve zararlı malzemelerni saqlavǵa ve yoq etüvge yol bermeyüv boyunca qattı çareler körmeliler.

3. Devletler, zarur olğan taqdirde, böyle malzemelerden zarar körgen temel halqlar öz saǵlıqlarını saqlav ve devalav boyunca şart olğan monitoring programmalarınıñ keregi kibi özleri tarafından işlenip kerçekleştirilmesi için ameliy tedbirler körmeliler.

30-cı madde

1. Temel halqların topraqlarında ya da ülkelerinde harbiy faaliyet yapılmamalı, faqat devlet menfaatları cihetinden bu faaliyet esaslı olğanı taqdirde ya da temel halqlar serbest olaraq bu hususta razılıq bergenleri ya da özleri rica etkenleri taqdirde bu hareketler maqbul ola bilir.

2. Devletler temel halqların topraqlarını harbiy faaliyet için qullanmadan evvel menfaat sahipleri olğan temel halqların ańlaşıp, oların temsiliy institutları yardımınen gerekli protseduralardan keçerek keregi kibi aql tanışmalılar.

31-ci madde

1. Temel halqlar özleriniñ medeniy mirasını, anâneviy bilgileriniñ ve medeniy ifadelenüvniñ şekillerini hem de ilmiy bilgileriniñ, tehnologiyalarınıñ, medeniyetiniñ belli olmasını, bu arada insaniy ve genetik resurslarını, urluqlarını, ilâclarını, flora ve fauna bilgilerini, aǵız yaratıcılıǵı anânelerini, edebiy eserlerini, resimlerini, sportı ve anâneviy oyunlarını, tasviriy ve icraiyy sanatını saqlamaq, kontrol ve himaye etmek, ileriletmek huquqına maliktirler. Oların özleriniñ böyle medeniy mirasını, anâneviy bilgilerini ve medeniy ifadelenüv şekillerini intellektual mülkiyet olaraq saqlamaǵa, kontrol ve himaye etmege haqları bardır.

2. Devletler temel halqların birlikte bu huquqların tanılması ve qorçalanması için ameliy çareler körmeliler.

32-ci madde

1. Temel halqlar öz topraqlarını ya da ölkelerini ve digər resurslarını menimsev və qullanuvniñ prioritetlerini belgilemek və strategiyalarını işləp çıxarmaq haqqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqların topraqınen, ölkelerinen tabiiy baylıqlarınen bağlı, hususan yer altı baylıqlardan, suv ve başqa resurslardan faydalanuv, menimsev yahut işlevnen bağlı her hangi leyhanı tasdıqlamazdan evvel temel halqların serbest ve şuurlı qoltutuvını temin etmək maqsadınen oların temsiliy institutlarınen namuslıca aqıl tanışmalı ve emekdaşlıq yapmalılar.

3. Devletler bunıñ kibi faaliyetler sayesinde yüz bergen zararı adaletli ve namuslı surette ödev mehanizmleriniñ keregi kibi çalışuvını temin etmeli ve oların tabiat, iqtisadiyat, içtimaiyat, medeniyet ve maneviy inkişafına ketirile bilecek zararın aqıbetlerini yımşatmaq için gerekli çareler körmeliler.

33-ci madde

1. Temel halqlar özlerini ya da öz terkişini özleriniñ adet ve anâneleri mucibi belgilemek haqqına sahiptirler. Böyle hal temel halqlarğa mensüp şahsların olar yaşağan devletniñ vatandaşları olmaq huquqına zarar ketirmez.

2. Temel halqlar özleriniñ protseduraları mucibi öz institutlarınıñ quruluşını belgilemek ve oların azalarını ve erkânını saylamaq huquqına sahiptirler.

34-ci madde

Temel halqlar özleriniñ institut quruluşlarını, hususiy adetlerini, maneviyetini, anânelerini, protseduralarını, ameliyatını ve, buların bar olğanı taqdirde, huquqiy sistema ve adetlerini insan haq-huquqları sahasındaki halqara standartlar mucibi teşviq etüv, ileriletüv ve saqlav haqqına sahiptirler.

35-ci madde

Temel halqlar ayrı şahsların öz topluluqlarına nisbeten vazifelerini belgilemek haqqına sahiptirler.

36-cı madde

1. Temel halqlar, hususan devletlerara sınırlarınen ayrılğan halqlar, oların terkişine kirgenlerinen hem de başqa ecnebiy halqlarınen alâqada bulunmaq ve alâqalarını, munasebetlerni, emekdaşlıqını inkişaf ettirmek, şu cümleden maneviy, medeniy, siyasiy, iqtisadiy ve içtimaiy sahalardaki ortaqlıq munasebetlerini inkişaf ettirmek haqqına sahiptirler.

2. Devletler temel halqlarınen aqıl tanışır ve emekdaşlıq yaparken, bu huquqniñ qullanılması ve kerçekleştirilmesini qolaylaştırğan ameliy çareler körmeliler.

37-ci madde

1. Temel halqların devletlerinen ya da oların huquqını elge keçirgenlerinen yapılğan muqavelelerni, uzlaşuvlarını ve başqa konstruktiv muqavelelerni tanımağa, olarğa riayet etmege ve oların edasını temin etmege, böyle

aňlaşmalarň, uzlaşuvlarnıň ve diger konstruktiv muqavelelernıň devletler tarafından da tanılmasına, kütülmesine ve olarğa hürmet etilmesine haq-huquqları bardır.

2. İşbu Beyannamedeki hiç bir madde muqavelelerde, uzlaşuvlarda ve başqa konstruktiv muqavelelerde yer alğan temel halqlarnıň haq-huquqlarını eksiltken ya da istisna etken madde olaraq tarif etilmemeli.

38-ci madde

Devletler temel halqlarnen aqıl tanışır ve emekdaşlıq yaparken, işbu Beyannamenıň maqsatlarına irişmek için ameliy tedbirlerni ve şu cümleden qanuniy tedbirlerni de ömürge keçirmeliler.

39-cı madde

Temel halqlarnıň işbu Beyannamede yer alğan huquqlarını ömürge geçirüv maqsadında devletniň maliyeviy ve tehnikiy yardımına ve halqara emekdaşlıqniň qol tutuvına haqları bardır.

40-cı madde

Temel halqlarnıň, olarnen devletler ya da başqa taraflar arasında olğan davalar ve aňlaşmamazlıqlarnıň adaletli protseduralar yolunen tez çezilüvine hem de olarnıň individual ve kollektiv haq-huquqlarınıň her türlü bozuluvlarından effektiv huquqiy qorçalavğa haq-huquqları bardır. Böyle hallarda qabul olunğan qararlarda işbu temel halqlarnıň adetleri, anâneleri, qararları ve huquqiy sistemaları keregi kibi diqqatqa alınmalı.

41-ci madde

Birleşken Milletler Teşkilâtınıň organları ve mahsus muessiseleri hem de başqa hükümetlerara teşkilâtlar maliyeviy ve tehnikiy emekdaşlıq yapuv yolunen işbu Beyannamedeki kosterişlernıň tamamınen ömürge keçirilmesine yardım etmeliler. Temel halqlarnen bağı meselelernıň çezilüvine temel halqlarnıň iştirakini temin etken yollar ve vastalar belgilenmeli.

42-ci madde

Birleşken Milletler Teşkilâtı, onıň organları, şu cümleden Temel halqlarnıň meseleleri boyunca daimiy forum ve mahsus muessiseler hem de memleket seviyesindeki muessiseler ve devletler işbu Beyannamenıň esaslarına tamamınen riayet etmege ve olarnı ömürge keçirmege yardım eterler ve işbu Beyannamenıň effektiv surette kerçekleştirilmesi için izçenliknen çareler körerler.

43-ci madde

İşbu Beyannamede tanılğan ve qabul etilgen huquqlar dünyadaki temel halqlarnıň keçinmelerini, olarnıň menliklerine ve eyihallılığına saygını temin etüv için zarur olğan eň minimal standartlardır.

44-ci madde

İşbu Beyannamede tanılğan ve qabul etilgen huquqlar ve serbestlikler temel halqlarğa mensüp hem erlerge, hem de qadınlarğa teň ölçüde temin etilir.

45-ci madde

İşbu Beyannameniñ hiç bir maddesi temel halqlarınıñ hazırki vaqıtta elde etken, ya da ileride elde ete bilecek huquqlarını eksiltken ya da red etken madde olaraq tariflenilmemeli.

46-cı madde

1. İşbu Beyannameniñ hiç bir maddesi devletniñ, halqınıñ, şahslar gruppasınıñ ya da ayrı şahsınıñ Birleşken Milletler Teşkilâtı Nizamnamesini bozuvğa doğrutılğan türlü hareketler yapmaq ya da türlü faaliyetlerde bulunmaq haqqına sahip olmalarını tanığan, ya da mustaqil ve bağımsız devletlerniñ topraq bütünlüğünü qismen ya da tamamen bozuvğa ya da devletlerniñ dağılmasına alıp barıcı çeşitli hareketlerni rağbetlendirgen ya da taqdirlegen madde olaraq tarif etilmemeli.

2. İşbu Beyannamede beyan etilgen huquqlar kerçekleştirilirken, her kesniñ insan haq-huquqları ve esas serbestlikleri hürmet etilir. İşbu Beyannamede añılğan huquqlarınıñ kerçekleştirilmesine yalnız insan haq-huquqları sahasındaki halqara mecburiyetler mucibi qanuniy surette belgilengen sınırlavlar hüküm sürer. Bu sınırlavların her hangisi yalnız başqalarınıñ haq-huquqlarını keregince saymaq, tanımaq ve demokratik cemiyetniñ eñ aktual talaplarını temin etmek maqsadinen yapılması şart olğan diskriminatsiyasız bir tedbirdir.

3. İşbu Beyannameniñ esasları adalet, demokratiya, insan haq-huquqlarına sayğı, musaviylik, diskriminatsiyasızlıq, namushılıq ve eyi idarecilik printsipleri mucibi tarif etilir.

İ h t a r:

1. Baş Assambleya'nıñ resmiy hesabatları, altmış birinci sessiya, 53-ci ilâve (A/61/53), birinci qısım, II bap, A bölümü.

2. Bq. 2200 A (XXI) qararı, ilâve.

3. A/CONF. 157/24 (Part I), III bap.

4. 217A(III) qararı.

Arranged by International NGO of Foundation for Research and Support of Indigenous Peoples of Crimea, Simferopol (Aq-Mescit), 2008.

©All rights reserved.